

SÅNGBERGET

Härads fjärding, Leksands socken

Leksands kulturmiljöprogram

Författare

Kristoffer Ärnback

Antagen av samhällsbyggnadsutskottet 2021-05-27

SÅNGBERGET

Härads fjärding, Leksands socken

Leksands kulturmiljöprogram

Fäbodrar för Djura och Hedby

Författare

Kristoffer Ärnback

Redaktion

Lars Jönses och Kristoffer Ärnback

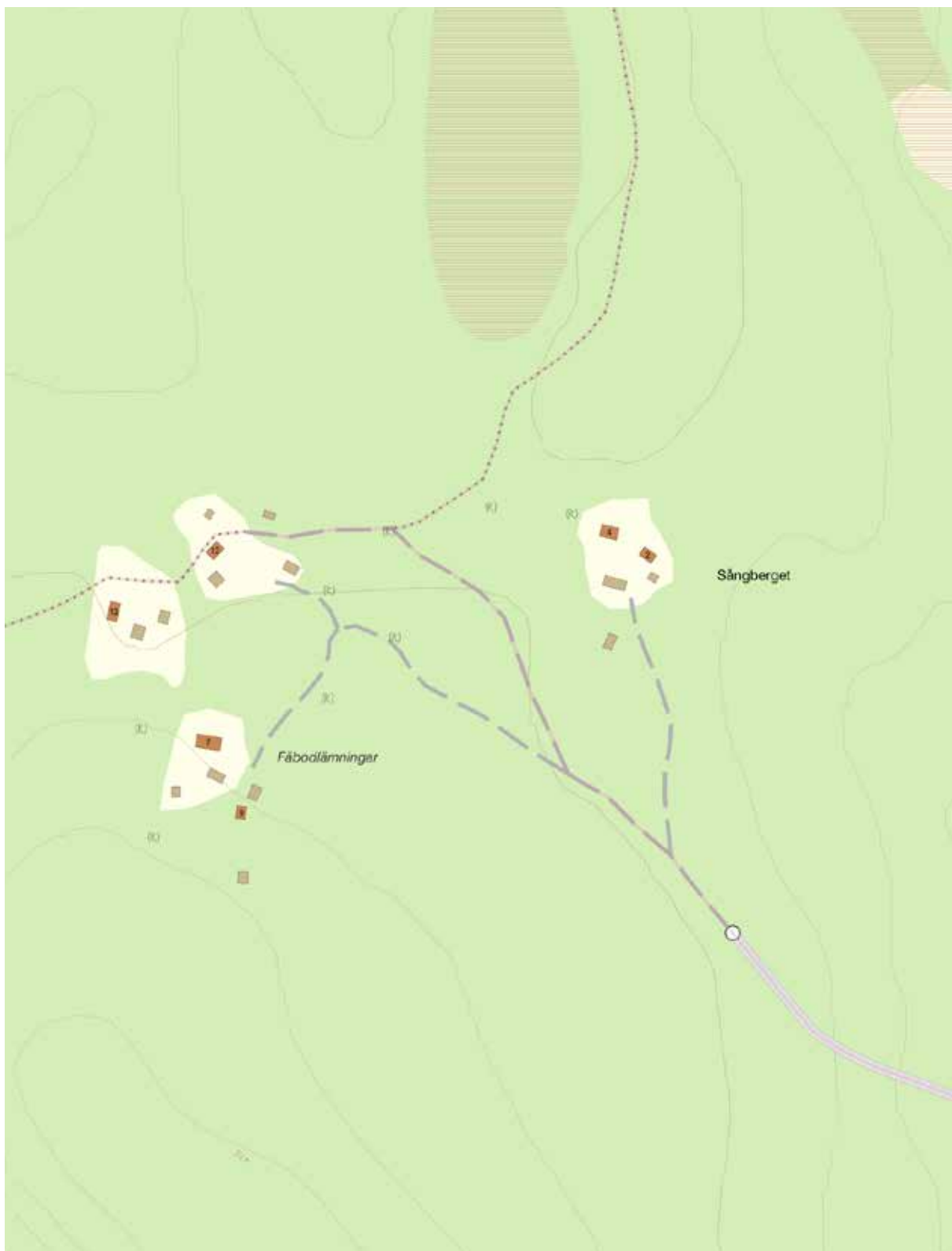
Omslag: Den östra gårdsklungan med två fåbodstugor, två härbren med laggtak och två stall typiska för Djurabygdens fåbodställen. Djura 24:13.
Fotografier och illustrationer: Om inget annat anges, Kristoffer Ärnäck, Dalarnas museum. Om inget annat anges härstammar rapportens kartor från Lantmäteriets tjänster *Historiska kartor* samt *Kartor, flygbilder och ortnamn*. Kartorna används i rapporten under Dalarnas museums avtalsnummer: ©Lantmäteriet I2014/00618

© Dalarnas museum 2021

ISSN:

Innehåll

Beskrivning	7
Historik	7
Landskap och placering	8
Gårdsformer och gårdsstrukturer	8
Bebyggelsens huvuddrag och detaljutformning	8
Utmärkande drag och övrigt	8
Värden	11
Platsnamn	11
Fåbodväsendet	11
Timmerhuskulturen och månghussystemet	15
Låg, tät och ofärgad eller faluröd bebyggelse	16
Värdekarta	18
Vad är ett kulturmiljöprogram?	19

*Sångbergets fäbodlar är belägna högt ovanpå Sångberget, cirka 400 meter över havet. Mellan de två kvarvarande gårds-
klungorna finns rika lämningar efter tiden då fäbodstället var det sjunde största i Leksand.*

Beskrivning

HISTORIK: Sångberget är ett fåbodställe i Härads fjärding i Leksands socken. Sångberget har fått sitt namn efter den närbelägna sjön Sångsen, vars namn enligt uppgift ska komma ur adjektivet *sandogher* eller »sandig«. Mycket riktigt är Sångsens stränder och botten av sandig jordmån. I närheten finns Matsbodarna som ibland också kallats för Sångberget. Därför har de två Sångbergen ibland kallats för Djura Sångberget (den fåbod som här avses) och Leksands Sångberget. Fåbodstället var det sjunde största i Leksand vid tiden för storskiftet, som inträffade på 1820-talet. Då fanns 23 fåbodstugor på fåbodstället. Idag återstår endast ett halvdussin fåbodstugor samt 16 andra byggnader företrädesvis i form av stall och härbren. I fåbodinventeringen från 1664–1664 benämndes Sångberget som en fåbod som brukades av allmogen i Hedby. År 1686 uppgavs dock Hedby sakna fåbodar. Vid storskiftet hade bönder från Djura och Hedby andel i fåbodarna. Den sista fåbodvistelsen ägde rum 1955. Fåbodstället ligger i Leksands kommun, som ursprungligen bildades som Leksands landskommun 1863. År 1971 ombildades landskommunen till Leksands kommun. År 1974 uppgick Siljansnäs och Åls kommuner i Leksands kommun.

LANDSKAP OCH PLACERING:

- Sångbergets fåbodar är belägna i den södra delen av nuvarande Leksands kommun, nära gränsen mot Floda socken i nuvarande Gagnefs kommun. Fåbodstället är högt beläget strax norr om Sångbergets topp, cirka 400 meter över havet. Nedanför en brant sluttning i väster finns sjön Sångsen. Norrut finns Kägelberget och österut Matsbodberget. Söderut sträcker sig kuperade skogsmarker som avgränsar mot Floda socken. Sångberget nås idag av en skogsbilväg från öster, men tre äldre vägar sammanstrålar också på fåbodstället. Från norr kommer fåbodstigen från Ljusbodarna, från öster kommer fåbodstigen från Matsbodarna (sammanstrålar med skogsbilvägen) och från väster en fåbodstig från Bjönnerberget. Fåbodgårdarna på Sångberget är grupperade i en gles västlig klunga om fyra gårdar och en tätare men östlig klunga om två gårdar. Nyligen har skogen kring de västligast belägna fåbodgårdarna avverkats, varvid öppen kontakt mellan dessa gårdar återtagits. Marken brukas emellertid inte för odling eller djurhållning. Den östra klungan är ännu omgärdad av tät skog med många lövträd. Möjligen har lövträden en gång nyttjats som källa till foder för djuren på fåbodstället. Strax söder om klungan finns nämligen en stor timmerbyggnad som sannolikt uppfördes som lövlada. Området mellan de två klungorna är rikt på lämningar efter äldre bebyggelse och i skogarna runt omkring finns talrika lämningar av före detta odlingsmark. Söder om Sångbergets topp finns en lämning från ett kvarnstensbrott.

GÅRDSFORMER OCH GÅRDSSTRUKTURER:

- De byggnader som kvarstår på fåbodstället i form av fåbodstugor och ekonomibygnader är förhållandevis glest grupperade, dock med viss antydning till kringbyggda grundformer. Fåbodstugorna på Sångberget är enkelstugor. I övrigt finns flera stall och härbren samt enstaka fähus.

BEBYGGELSENS HUVUDDRAG OCH DETALJUTFORMNING:

- Nästan alla byggnader på fåbodstället är knuttimrade, långsmala och med sadeltak i vinkel omkring 30 grader. De flesta av fåbodställets byggnader är naturligt grånade eller solbrända.
- Bebyggelsen är enkel och präglas av småskalighet. Inga byggnader är högre än en våning.
- Många tak täcks av tvåkupiga lertegelpannor. Det förekommer även flera plåttak.
- Skorstenar är oftast i lertegel av enkelt snitt.
- Det vanligt med spröjsade tvålufts träfönster där varje båge innefattar två eller tre lätt stående eller liggande glastrutor.
- Äldre bevarade ytterdörrar är ofta enkla och i trä.
- Äldre fönster- och dörrromfattningar är enkla, med fyra brädor där sidobrädorna omsluter topp- och bottenbrädorna.
- Alla fåbodstugor utom en har genomgått mer eller mindre omfattande förändringar under det senaste halvsekle. Däribland tillbyggnad av större altaner, dörrbyten och fönsterbyten.

UTMÄRKANDE DRAG OCH ÖVRIGT:

- På fåbodstället finns sex gavelhärbren med laggtak och ett långsideshärbre som kan vara från 1500-talet (Djura 6:25). Laggtak är en form av undertak konstruerat av timmerlaggar som vilar på byggnadens gavelrösten. Takvarianten var vanlig fram tills 1700-talet, och ersattes sedan av tak med åsar och ovanpåliggande brädor. De byggnader som har laggtak är därför sannolikt uppförda åtminstone innan 1800-talen, men flera av de byggnader med laggtak som påträffats i Sångberget kan vara betydligt äldre.
- Vid sidan av de ålderdomliga härbrena förekommer en ålderdomlig variant av stall utan portlader som är vanlig på Djurafåbodarna. Byggnadstypen är högsval, till formen likt en enkelloge, och har på ena långsidan en dörr för hästen samt en högt placerad lucka till ett utrymme som sannolikt nyttjats som foderbod eller lada. Bygg-

Fäbodgård delvis inhägnad av gärdesgård mot en gammal fägata i den västra delen av Sångberget. Härbret till vänster är ett av de härbren som har laggtak. Djura 42:4.

Two fäbodgårdar på den sydvästra delen av fäbodstället. Marken har nyligen avverkats varvid öppen kontakt mellan fäbodgårdarna i den västra klungan eller gruppen återtagits. Djura 30:5 m.fl.

Den östra klungan eller gruppen med två fäbodgårdar fortfarande tätt inbäddad i skogsmark. Här finns en mångfald av lövträd. Djura 24:18 m.fl.

Byggnad i den östra klungan som kan ha nyttjats som lövlada. Djura 24:18.

Två stall av ett slag som tycks ha varit särskilt vanliga på fäbodar i Djuraabygden. Djura 24:18.

nadstypen är vanligen timrad som ett enda stort rum, men avdelas möjligen interiört genom en avbalkning. Foderbods- eller ladudelen har vanligen ett väl tilltaget golv ett par stockvarv upp från marken. Ibland förekommer förtak liksom på en tröskloge. På fåbodstället finns även flera ålderdomliga timrade fåhus.

- Kring den östra klungan med fåbodgårdar finns en mångfald av lövträd som kan ha använts för foderinhämtning till djuren på fåbodstället. Några träd bär möjligen spår av hamling och på platsen finns även en stor timmerbyggnad som kan ha nyttjats som lövlada vilka, om så är fallet, är intressanta spår av fåboddriften.

Värden

Nedan beskrivs de värden som byarna bedöms besitta. I detta kulturmiljöprogram beskrivs kulturhistoriska och estetiska värden. Alla värden förklaras i sitt sammanhang, men utefter en förutbestämd grundmall som är lika för varje by.

Platsnamn

Platsnamn är ofta gamla, och med betydelser som är sprungna ur, eller anknutna till platsens specifika historia.

Värden/var varsam med

- Platsnamnet Sångberget.

Fåbodväsendet

Med fåbodar menas en bebyggelseenhet belägen på visst avstånd från hemgården, vars syfte oftast var djurhållning med skogsbete och mejeriproduktion. Fåbodväsendet som företeelse har varit etablerat i Dalarna sedan medeltiden. I Leksand finns dock inga i skrift dokumenterade fåbodar från tiden innan 1500-talet.

Det finns flera orsaker till att fåbodväsendet uppstod. De magra jordarna och knappa odlingsförutsättningarna i Övre Dalarna fodrade en kontinuerlig rundflyttning av såväl djur som människor. Betesmarkerna nära hemgården var sällan tillräckliga, och därför skickades djuren på långväga skogsbeten. I takt med att befolkningsökningen och att byarna blev större söktes skogsbete på allt längre avstånd från hemgården, och på så sätt uppstod de avlägsna fåbodställen som kallas långfåbodar. Kvinnor ansvarade ofta för den tunga och arbetsamma fåboddriften, som bland annat innefattade att vaka över djuren under skogsbetet och producera mejeriprodukter så som mjölk, grädde, messmör och ost. På många fåbodställen fanns även inägomark som brukades.

Det finns en mängd olika typer av fåbodar, med olika funktioner och olika geografiska placeringar i förhållande till hemgården. Vissa byar har dessutom både varit en by med bofast befolkning och ett fåbodställe på samma gång. Vissa byar blev senare fåbodar.

Den komplexa sammansättningen av byar och fåbodar är typisk för Övre Dalarna, och återspeglar ett samhälle där knappa förutsättningar för en stor befolkning krävde långtgående uppfinningsrikedom i såväl markanvändning som jordbruksdrift. Berättelser som är anknutna till fåbodväsendet och Övre Dalarnas komplicerade jordbrukssystem är i hög grad relevanta för förståelsen av människors livsvillkor i Leksand i äldre tider.

På Sångbergets fåbodar återspeglas fåbodväsendet i huvudsak genom förekomsten av fornlämningar från äldre fåbodgårdar samt från före detta odlingsmark och annan verksamhet. Även det kvarvarande byggnadsbeståndet kan berätta om fåboddriftens olika förhållanden. Exempelvis finns bevarade fåhus som kan berätta om djurhållningen, samt en mångfald av härbren som antyder att åkerbruk bedrivits på platsen. Kvarvarande äldre timmerhus samt spår av tidigare gårdar, jordkällare, tidigare brukad inägomark, hamlade träd, ängsrester, vallristningar och gamla lötar återspeglar fåboddriften i äldre tider och bedöms därför ha mycket höga kulturvärden. Välbevarade äldre timmerhus bedöms ha särskilt kulturvärde.

Värden/var varsam med:

- Kunskap och förståelse om att Sångberget historiskt varit ett fåbodställe som brukats och bebotts under perioder av året.
- Spår av djurhållningen i form av gärdesgårdar, fågator och bevarade fåjs. Spår av skogsbyte så som vallristningar, fästigar och benämningar på lötar.
- Spår av jordbruk på fåbodstället. Odlingsrösen, gärdesgårdar i sten, fornlämningar av fossil åkermark, lador och härbren vid fåbodgårdarna.
- Lämningar från äldre fåbodgårdar så som husgrunder och jordkällare.
- Förekomsten av lövträd som sälg och rönn samt andra trädslag med avvikande utseende, t ex kandelaberbjörkar eller betade enar. Förr var lövtäkt från främst sälg, rönn och björk nödvändiga tillskott till djurens vinterfoder. Främst sälgen har beskurits/hamlats för att man lättare skulle komma åt/nå samt för att öka mängden skott. Hamlade träd utgör där de finns värdefulla spår av äldre tiders djurhållning.
- Ängsrester. Där det finns inslag av det tidigare så allmänt förekommande markslaget äng/slog är det önskvärt att försöka sköta och hålla öppet.

Delvis öppen före detta odlingsmark med odlingsrösen, som dessvärre är översnöade på bilden. Djura 23:25.

Stengärdesgård eller odlingsröse i den västra klungan. I bakgrunden skymtar ett fjäls. Området är rikt på lämningar från jordbruk och äldre numera försvunna fäbodgårdar. Djura 17:10.

Glest kringbyggd fäbodgård med stuga, stall och fjäls. Djura 23:25.

Långsideshärbre som kan vara från 1500-talet. Byggnaden är av ett slag som idag är mycket ovanligt. Djura 6:25.

Välbevarad äldre fäbodstuga i form av en enkelstuga med tillbyggt vedlida mot kortsidan. Djura 24:13.

Gavelhärbre med laggtak, möjligen uppfört någon gång under 1700-talet. Djura 24:18.

Timmerhuskulturen och månghussystemet

Från medeltiden och fram till 1900-talet knuttimrades de flesta byggnaderna i Övre Dalarna. Timmerhuskulturen präglas av månghussystemet. Istället för att bygga få och stora byggnader uppfördes många små och funktions specifika timmerbyggnader. Det fanns många sociala och praktiska fördelar med detta. De små byggnaderna var lätta att dela upp och flytta vid arvskifte. Råvaran fanns tillgänglig i överflöd. De flesta timmerhusen kan uppdelas i kategorierna bostadshus, djurhus, förvaringshus och verkshus. Timmerhusen i Leksand och Övre Dalarna kännetecknas av utformningsmässig enkelhet, högkvalitativt virke och mycket gott hantverksutförande. De flesta husen byggdes av bönder efter gårdens behov, och med tiden utvecklades stor skicklighet i byggandet. Den stora skickligheten ledde till att timringskonsten också utvecklades till en viktig inkomstkälla för de »träklöka« Leksandsbor som begav sig på utsocknes arbetsvandringar. De ålderdomliga timmerhusen är idag en omistlig beståndsdel i vad som gör Leksands byar och fåbodar till speciella och trivsamma livsmiljöer. Här syns det att människor levat under mycket lång tid. Timmerhusen är byggda med omsorg i en lokal tradition som utvecklats och använts under flera hundra år, fram tills industrialismens intåg, mot 1800-talets slut och kring sekelskiftet år 1900.

Bebyggelsen vid Sångberget konstitueras i sin helhet av äldre timmerhus både i form av äldre fåbodstugor och ekonomibyggnader. Timmerhusen i avseende både på ekonomibyggnader och bostadshus är en omistlig källa till kunskap och förståelse om timmerhuskulturen i Leksand och bedöms därför ha särskilt kulturvärde, trots att vissa förändringar inträffat under det senaste halvsekllet, företrädesvis beträffande fåbodstugorna. Särskilt kulturhistoriskt intressanta är de härbren som finns på fåbodstället, varav de flesta har laggtak, och ett kan vara senmedeltida (på fastigheten Djura 6:25). Det förekommer även flera ålderdomliga stall av en variant som tycks vara vanligt förekommande på fåbodar tillhörande byar i Djura bygden. På fastigheten Djura 24:13 finns dessutom en mycket välbevarad äldre fåbodstuga.

Värden/var varsam med:

- Att husen är byggda i trä eller knuttimrade, samt att de äldre husen ofta har en genomgående enkel karaktär utan onödiga utsmyckningar.
- Samtliga fåbodstugor. Värdebärande egenskaper är byggnadernas: befintliga timmerstommar; långsmala eller rektangulära form; naturligt grånade färgsättning; befintliga stående locklistpaneler; befintlig fönstersättning; befintliga fönster tillkomna innan 1950; befintliga dörrar tillkomna innan 1950 samt förtak ovan dörrar; grundmurar med synlig natursten; befintliga äldre skorstenar; under befintligt takmaterial underliggande trätak.

Enkelstuga

Skogsvägen mot den västra delen av fåbodstället kantas delvis av gärdsgård.

- Samtliga knuttimrade ekonomibyggnader – djurhus, förvaringshus och verkshus. Äldre knuttimrade ekonomibyggnader är en omistlig beståndsdel i fåbodarnas karaktär och bör inte flyttas, rivs eller väsentligen förändras.

Låg, tät och ofärgad bebyggelse

Även om de äldre husen i Leksand är unika och i sina detaljer bär många olikheter som gör varje gård speciell, finns flera gemensamma nämnare som starkt påverkar bebyggelsens karaktär. Ofta framträder bebyggelsen på fåbodarna som ett gytter av tätt placerade naturligt grånade hus med likartad storlek och form. Det är denna karaktär som kanske starkast kännetecknar fåbodställen, och de aspekter av bebyggelsen som bidrar till denna karaktär är därför särskilt värdefulla. Nästan alla hus i de äldre fåbodklungorna är låga - sällan högre än en våning. Många byggnader har dessutom en långsmal form eller bildar ibland tillsammans långsmala längor. De flesta byggnaderna har också sadeltak med trä, plåt eller tegeltäckning. Att de flesta husen är omålade i trä är också mycket viktigt för bebyggelsens generella karaktär.

Värden/var varsam med:

- Den sammanhållna byggnadshöjden om högst en våning.
- Att byggnaderna har en långsmal form, eller bildar långsmala enheter.
- Att husen står tätt intill varandra.
- Tegel och galvaniserad sinus-korrugerad plåt alternativt pannplåt som takmaterial.
- De enhetligt förekommande ofärgade träytorna. Avstå från att rödmåla naturligt grånade timmerhus. Dessa byggnader har en egen karaktär som i sig är värdefull, och som samspelar väl med sin omgivning även utan rödfärg. Knutändar kan emellertid målas faluröda på byggnader där detta förekommit historiskt.

Närbild på härbe med laggtak. Laggtak förekom i allmänhet fram tills 1700-talet. Därefter blev det vanligare med takåsar och ovanpåliggande brädor som undertak. Alla härbren i Sångberget utom ett har laggtak, vilket är anmärkningsvärt. Hedby 25:3.

Värdekartan redovisar en klassificering av miljöer och bebyggelse enligt följande: *Blå områden* markerar gårdar, byggnader, odlings- eller betesmark och bebyggelseområden som bedöms ha särskilt kulturvärde samt större landskapsavsnitt med mycket höga kulturvärden.

Vad är ett kulturmiljöprogram?

Ett kulturmiljöprogram är ett kunskapsunderlag framtaget för att tydliggöra kulturmiljöns egenskaper och karaktäristik, utan att dessa vägts mot andra intressen. När kommunen fattar beslut i detaljplaner och bygglov ska en avvägning göras mellan olika allmänna intressen, exempelvis kulturmiljöer eller naturvård, och enskilda intressen, som behovet av en större bostad eller en grannes önskan om utsikt. Det här beskrivs i Plan- och bygglagens (2010:900) andra kapitel. Genom att i förväg ta ställning till vilka områden som har särskilda värden och vad det är som gör området värdefullt förenklas kulturmiljöfrågan i den dagliga handläggningen, men beslutet om vad som är lämpligt att göra på en viss byggnad eller i ett visst område sker i det enskilda plan- eller bygglovärendet.

Ett kulturmiljöprogram kan innehålla beskrivningar av de kulturhistoriska värden som finns hos en byggnad eller en plats. Ett kulturmiljöprogram kan också beskriva miljöns historia, utveckling, nyttjande genom tiden och vilka delar och karaktärsdrag som finns kvar i området idag.

Avsikten är inte att kulturmiljöprogrammet ska vara en ”våt filt” över bebyggelsen, utan snarare att det ska vara ett verktyg för hur kommunen och fastighetsägare ska kunna använda, utveckla och tillvarata kulturmiljön för att skapa en attraktiv kommun och livsmiljö.

Kulturvärden

En kulturmiljö är sammansatt av en mängd egenskaper. En egenskap kan exempelvis vara en byggnads material, byggnadshöjd, fönstersättning, färg eller namn.

En egenskap är aldrig automatiskt värdefull. Ett värde tillskrivs alltid en miljö av olika människor i vår samtid. Personer med olika kompetenser och intressen tillskriver miljöer olika typer av värden. En byggnadsantikvarie kan bedöma att en miljö är särskilt värdefull eftersom den kan utgöra ett slags fysiskt källmaterial som berättar om det förflutna. Samhället kan använda sådana miljöer för att förmedla och konkretisera berättelser om vår historia och på så vis ge människor bättre möjligheter att förstå sin samtid. En arkitekt kan bedöma att en miljö är särskilt värdefull eftersom dess olika arkitektoniska parametrar skapar en vacker och trivsamt livsmiljö. En person kan också bedöma att en plats är värdefull eftersom hen har många minnen kopplade till den.

Det är väldigt viktigt att tydliggöra varför en egenskap tillskrivits ett värde och av vem. Då blir det möjligt att senare följa upp på väderingen och förstå varför den är gjord.

Vad och hur har vi bedömt?

I detta kulturmiljöprogram bedöms kulturhistoriska och estetiska värden, samt delvis även sociala värden. Begreppen förklaras i sitt sammanhang nedan. Alla värderingar är skrivna och utförda av byggnadsantikvarier vid Dalarnas museum. Begreppet kulturvärde används för att beskriva den sammantagna bedömningen mellan dessa tre värdeaspekter.

Kulturhistoriska värden

Miljöer, platser och byggnader med kulturhistoriska värden bär på berättelser om det förflutna som av olika anledningar bedöms vara viktiga för vår samtid – eller att bevara för framtiden. I arbetet med Leksands kulturmiljöprogram har berättelserna om det äldre bondesamhället, timmerhuskulturen, turismen i Leksand och industrisamhället bedömts som särskilt viktiga. De värderingar som finns listade i rapporterna och på hemsidan utgår ifrån bedömningar om hur olika platser, miljöer eller byggnader återspeglar olika aspekter av dessa berättelser. På platser där andra intressanta berättelser tydligt framträder har även dessa medtagits i bedömningen av byns olika värden. Det kan exempelvis beröra anknytningar till välkända historiska personer eller lokala traditioner som är särskilt viktiga för en specifik by. I Leksands-Noret återspeglas delvis andra berättelser än i byarna, varför bedömningsgrunderna där skiljer sig från byarna. Miljöer och byggnader som inte förändrats nämnvärt under de senaste 40-50 åren värderats generellt högt i detta kulturmiljöprogram. Detta beror på att ovannämnda berättelser mer tydligt kan utläsas ur de miljöer som inte nämnvärt förändrats under senare tid.

Estetiska värden

Miljöer, platser och byggnader med estetiska värden bedöms ha stora utseendemässiga och upplevelsemässiga kvaliteter idag. Det kan röra sig om byggnader som är uppförda med stor hantverksmässig skicklighet och högkvalitativa material, landskapsrum där bebyggelsen och landskapet tillsammans bildar trivsamt eller miljöer som är synbart gamla och bär många spår av tidens tand. Bedömningen av estetiska värden har utförts av Dalarnas museums byggnadsantikvarier och har i första hand gått ut på att fånga upp och värdesätta landskapets och byarnas unika karaktär beträffande färgsättning, volymer, former och placering i landskapet. Landskapets karaktär berättar oftast en viktig berättelse och har därför kulturhistoriska likväl som estetiska värden. Den värderingstext som i rapporter och bykaraktäriseringar benämns Låg, tät, faluröd eller ofärgad bebyggelse är den enda som helt och hållet utgår ifrån en estetisk bedömning av byarna.

Sociala värden

Miljöer, platser och byggnader som väcker känslor och är betydelsefulla för grupper eller enskilda personer har sociala värden. I detta kulturmiljöprogram har sociala värden endast undersökts översiktligt genom ett inledande församråd där allmänheten fått möjligheten att lämna in förslag till miljöer att ta med i kulturmiljöprogrammet. Vi har i största möjliga mån bejakat dessa förslag i inventeringsarbetet, och tagit med miljöer som framträtt i församrådet när vi besökt aktuella byar och platser i inventeringsarbetet.

Biologiskt kulturarv

Enkelt uttryckt är biologiskt kulturarv natur som berättar om kultur. Allt från enskilda träd till hela landskap kan berätta historien om den mänskliga när-

varon. Eftersom berättelserna förmedlas av något levande ligger det i sakens natur att det biologiska kulturarvet befinner sig i ständig förändring- det kan vara kortlivat men kan också fortleva i århundraden.

Biologiskt kulturarv är resultatet av människans möte med det levande i naturen. Genom att förstå detta möte kan vi förklara det vi ser i landskapet och visa vad som behövs för att ta vara på olika värden i landskapet.

Det biologiska kulturarvet kan handla om enskilda träd och buskar som formats av människan, som träd som planterats i en allé eller hamlats för att lövet ska kunna användas som foder till djuren. Det kan även vara större landskap, som fåbodvallen med hackslog, med den omgivande skogen som brukats för bete och där vallkullorna gjort ristningar i träden där de rastat. Det kan även vara det brukade landskapet runt och inne i byn, med ängs- och åkermarker.

Ekonomiska värden

Miljöer med kulturvärden kan ha högre ekonomiska värden i jämförelse med andra miljöer. Exempelvis kan verksamheter så som ett kaféer eller butiker

Stall av ett slag som är vanligt på fåbodarna i Djurabygden. Ena sidan har ingång för hästen och den andra har karaktären av en lada med kraftigt markerat golv likt det på en tröskloge. Byggnaden minner till sin form om en enkelloge. Hedby S:62 eller Djura 6:19.

nyttja byggnader eller miljöer med kulturvärden i sin marknadsföring för att locka kunder och profilera sin verksamhet. Dalarnas unika natur- och kulturlandskap med byar, gårdar och byggnader är också en viktig ekonomisk resurs inom besöksnäringen. Antingen indirekt i förhållande till annan verksamhet eller direkt som ett besöksmål. Byggnader med kulturvärden kan även vara en reell ekonomisk resurs för privatpersoner. En studie från Kulturmiljö Halland har visat att människor i Halland historiskt varit benägna att betala i snitt 7% mer i förhållande till förväntat marknadsvärde för byggnader som bedömts ha kulturvärden. Undersökningen baseras på en jämförelse av köpesumman delat på taxeringsvärde (K/T-talet) mellan byggnader med kulturvärden och byggnader utan kulturvärden.

Fastighetsbeteckningar och GDPR

I kulturmiljöprogrammet anges fastighetsbeteckningar för att visa på var det finns värden, i exempelvis en miljö eller byggnad. Fastighetsbeteckningar kan anses vara personuppgifter.

För att behandla personuppgifter i kommunens verksamhet måste dataskyddsförordningen (GDPR) följas vilket betyder att det ska finnas stöd i en av de rättsliga grunder som återfinns i GDPR. För att använda fastighetsbeteckningar i kulturmiljöprogrammet hänvisas till GDPR:s artikel 6.1.e, att behandlingen är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i kommunens myndighetsutövning. Uppgifter av allmänt intresse enligt artikel 6.1.e. ska exempelvis ha stöd i lag eller annan förordning. Obligatoriska uppgifter som ålagts kommuner att utföra, exempelvis bygglovgivning, översiktsplanering och detaljplanering enligt plan- och bygglagen, är av allmänt intresse. För att kunna ta väl avvägda beslut i bygglov och detaljplanering men även för att allmänheten ska kunna följa plan- och bygglagen även i de fall det inte krävs myndighetsutövning (exempelvis bygglov), behövs bra kunskapsunderlag kring kulturmiljöns värden och var de återfinns, geografiskt. Relevanta lagrum återfinns i plan- och bygglagen:

- 2 kap 3 § om att planläggning ska göras med hänsyn till de kulturhistoriska värdena,
- 2 kap 6 § om att planläggning, bygglovgivning och även vid åtgärder som inte kräver lov, ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till bl.a. kulturvärdena på platsen,
- 4 kap 16 § om reglering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i detaljplan,
- 8 kap 13 § om förbud mot förvanskning av en byggnad som är särskilt värdefull,
- 8 kap 14 § om att underhåll ska göras varsamt så att byggnadsverkets kulturhistoriska värde bevaras och

- 8 kap 17 § om att ändring och flyttning av byggnad ska göras varsam samt så att dess kulturhistoriska värden tas tillvara.

För att enkelt och exakt ange läge är det mest lämpligt att använda fastighetsbeteckningar, som sällan ändras och när de ändras så kan deras historiska utsträckning spåras i Lantmäteriets förrättningsakt.

LEKSANDS
KOMMUN

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

 **Dalarnas
museum**